

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Klasik Türk Edebiyatı Özel Sayısı

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 3, Ekim/October 2022)

Esmâ ŞAHİN ÖZTAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet
Üniversitesi
esmasahin@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1720-6542>

Sıyâmî ve Yeni Bir Eseri: *Hakâyık u Dekâyık*

Siyami and His New Work: Hakayik u Dekayik

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 29.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 17.10.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.10.2022

Atıf/Citation

Şahin Öztaş, E. (2022). Sıyâmî ve Yeni Bir Eseri: Hakâyık u Dekâyık. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(3), 1-26. <https://doi.org/10.34083/akaded.1168415>

Şahin Öztaş, E. (2022). Siyami and His New Work: Hakayik u Dekayik. *Journal of Academic Language and Literature*, 6(3), 1-26. <https://doi.org/10.34083/akaded.1168415>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Bu makale Creative Commons [Atıf-GayriTicari-AynıLisanslaPaylaş 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/) (CC BY-NC-SA 4.0)
Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

* Makaleyi okuyup fikirlerini benimle paylaşan Volkan Arslan ve Büşra Dağlı'ya teşekkür ederim.

Öz

16. yüzyıl şairlerinden Sıyâmî, yakın zamanlara kadar herhangi bir eseri bilinmediği için adından söz edilmeyen, biyografik kaynakların satır aralarında saklı kalmış bir şairdi. Sıyâmî ismi, ilk olarak tespit edilen *Dîvân*'ı ve *Dîvân* içindeki *Antakya Şehrengizi* ile yakın zamanlarda anılmaya başlanmış, daha sonra *Hümâ vü Hümâyûn* adlı bir mesnevisi bulunduğu ortaya çıkmıştır. *Hakâyık u Dekâyık* şairin tespit edilmiş yeni bir eseridir. Bu eserle birlikte şu ana kadar şaire ait gün yüzüne çıkan eser sayısı dörde ulaşmıştır. Tezkire yazarı Ahdi'nin özensiz de olsa çok yazan bir şair olarak zikretmesine bakılırsa Sıyâmî'nin kütüphanelerde keşfedilmeyi bekleyen başka eserleri bulunması muhtemeldir.

Sıyâmî'nin makalenin konusu olan *Hakâyık u Dekâyık* eseri tasavvufi-alegorik bir mesnevidir. Avusturya Ulusal Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunan eser bu makale ile tanıtılmıştır. Makalede önce tezkirelerde adı geçen Sıyâmî mahlaslı şairler değerlendirilmiş ve bunlar arasında hangi Sıyâmî'nin tanıtılacak eserin sahibi olduğu netleştirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra şairin kimliği ve kişiliği hakkında ipucu taşıyan bilgiler tespit edilen bazı mecmualardan derlenerek değerlendirilmiştir. Şairin hâlihazırda bilinen eserleri genel hatlarıyla tanıtıldıktan sonra yeni tespit edilen eserinin nüsha tavsifi yapılmış ve konusu hakkında bilgi verilmiştir. Eser, diğer eserlerine kıyasla şairin tasavvufi kimliğini birebir yansıtmaya yanında memleketini bizzat kendi dilinden nakletmesiyle Ahdi'nin verdiği bilgiyi doğrulayıp pekiştirerek biyografisine sunduğu katkı bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: klasik Türk edebiyatı, tasavvuf, mesnevi, yazma eser

Abstract

Siyami, one of the 16th century poets, was a poet who remained hidden between the lines of biographical sources because none of his works was known until recently. The name Siyami began to be mentioned with his first unearthed work Diwan and the Shehregiz of Antioch (Antakya Şehrengizi) in his Diwan, and later it was revealed that he had a mathnawi named Huma vü Humayun. Hakayık u Dekayık is a newly identified work of the poet. With this work, the number of works of the poet that have come to light so far has reached four. Considering that author Ahdi mentioned him as a poet who wrote a lot, it is possible to say that Siyami has other works waiting to be discovered in the libraries.

Siyami's work Hakayık u Dekayık which is the subject of this article is a mystical-allegorical mathnawi. The work, which has a copy in the Austrian National Library, is introduced with this article. In the article, first of all, the information in the biography sources was evaluated and the information about Siyami, who is the owner of the work, was tried to be clarified. Then, information bearing clues about the identity and personality of the poet from some mecmuas were compiled and evaluated. After the poet's already known works were introduced in general terms, the copy of the newly identified work was described and information was given about its content. The work is important in terms of reflecting the mystical identity of the poet compared to his other works. In addition, it is important in terms of contributing to the poet's biography by confirming and reinforcing the information given by Ahdi as the poet explains his hometown in this work.

Keywords: classical Turkish literature, mysticism, mathnawi, manuscript

Giriş

13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar altı yüzyıl varlığını sürdüren klâsik Türk edebiyatı sahasında başlangıcından son dönemine kadar manzum-mensur pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin bir kısmı günümüze ulaşmışken bir kısmından yalnızca kaynaklar bizi haberdar etmektedir. Kaynaklarda zikredilen bu eserlerin ne kadarının elimize ulaşacağından haberdar değiliz. Diğer yandan kayda geçmeyip unutulmuş ve günümüze ulaşmamış yahut kütüphane kataloglarında keşfedilmeyi bekleyen eserlerin varlığı ve her geçen gün bunlara yenilerinin eklendiği de bilinmektedir. Sıyâmî'nin *Hakâyık u Dekâyık* adlı eseri bunlardan biridir. Aslına bakılırsa eserin sahibi Sıyâmî de henüz hakkında çok net bilgiler bulunmayan bir şahsiyet olmakla birlikte yakın zamanlarda tespit edilen birkaç eseriyle yavaşça izi sürülerek kişiliği netleştirilmeye ve hakkındaki bilgilerin kesinleştirilmeye çalışıldığı bir şair olarak karşımızda durmaktadır. Sıyâmî'nin kim olduğu merak edilip tezkirelere bakıldığında durum biraz karışık görünmektedir. Nitekim tezkireler, birbirinden farklı Sıyâmîlerden ve ortak özellikleri bulunmakla birlikte bazı bilgi tutarsızlıkları nedeniyle aynı kişi olarak değerlendirilemeyecek isimlerden söz etmektedir. Bu çalışmada önce kaynaklarda Sıyâmî'ye dair verilen bilgiler değerlendirilip var olan karışıklık ve soru işaretlerine de dikkat çekilerek hangisinin/hangilerinin makalenin konusu olan Sıyâmî'den söz ettiği netleştirilmeye çalışılacaktır. Ardından izini sürdüğümüz Sıyâmî'den söz ettiği kesin olduğu sonucuna varılan *Gülşen-i Şu'arâ*'dan ve şairle ilgili küçük bilgiler ihtiva eden bazı mecmualardan elde edilen malumat aktarılacaktır. Son olarak *Hakâyık u Dekâyık* adlı eserinin tespit edilen nüshası tanıtılıp eser ve muhtevası hakkında bilgi verilecektir.

Tezkire ve Biyografik Kaynaklarda Sıyâmî

Sıyâmî ismi Ahdî'nin *Gülşen-i Şuarâ*'sı ile *Yümnî Tezkiresi*, Şeyhî'nin *Vekâyi'u'l-Fuzâlâ*'sı, *Tuhfe-i Nâilî* ve *Sicill-i Osmânî*'de geçer. Ahdî, derviş-nihâd ve nîk-nijâd olarak tanımladığı Sıyâmî'nin Galatalı olduğunu belirtir. Eserleri bulunduğundan söz etmekle birlikte ona ait herhangi bir eser ismi zikretmez (Solmaz, 2018, s. 206-207). *Yümnî Tezkiresi*'nde Galatalı olduğu söylenen Sıyâmî'nin asıl adının Mehmed Ali olduğu, divan kâtipliği yaptığı, babasının zanaat erbabından (ehl-i hîrfetten) olduğu bilgisine yer verilir. Yümnî Sultan Murad'ın Bursa'da inşa ettirdiği çeşmenin tarihini Sıyâmî'nin yazdığını söyler ki bu tarih 1048/1638'dir (Erdem, 2013, s. 7-8). *Tuhfe-i Nâilî*'de Mehmed Ali Efendi olarak anılan Sıyâmî'nin de Galatalı olduğu nakledilir. Divan kâtiibi olan bu Sıyâmî'nin vefat tarihi 1065/1654'tür (Kurnaz & Tatçı, 2001, s. 459).

Şeyhî'nin *Vekâyi'u'l-Fuzâlâ*'sında adı geçen Sıyâmî ise Canıklidir; İplikçi Sıyâmî olarak tanınır; müderrislik ve kadılık yapmıştır. 1057-1068/1647-1658 yılları arasında Filibe ve Selanik şehirlerinde kadılıkla görevlendirildiğine bakılırsa 17. yüzyılda yaşamıştır.

Ancak eserde söz konusu Sıyâmî'nin şair olduğuna dair bir bilgi yer almaz (Ekinci, 2018, s. 628). *Sicill-i Osmânî*'de üç farklı Sıyâmî'ye yer verilir. Bunlardan biri Şeyhî'nin söz ettiği Canikli, müderris Sıyâmî'dir. Bir diğeri Hayrabolulu olup kadılık görevinde bulunmuş ve 971/1563/64'te vefat etmiştir. Söz konusu Sıyâmî'nin *Tefsir-i Kadı Beyzâvî*'ye ta'likat yazdığı belirtilmekle beraber şairliğinden söz edilmez. Mehmed Çelebi olarak kaydedilen diğeri Sıyâmî ise İran'ın Sıyâme şehrindedir. Dîvân-ı Hümâyûn'da kâtiplik yapmış olup 1065/1655'te vefat etmiştir ve aynı zamanda şairdir (Akbayar, 1996, s. 1508, 1517).

Hakâyık u Dekâyık'ta açıkça söylemesine istinaden Sıyâmî hakkında edindiğimiz en kesin bilgi kendisinin Galatalı olduğudur. Dolayısıyla *Vekâyi'ul-Fuzalâ* ve *Sicill-i Osmânî*'de kayda geçen Sıyâmî'lerin farklı memleketlerden olmaları ve İranlı olanı hariç tutulursa hiçbirinin şair olmaması, makalenin konusu olan Sıyâmî ile aralarında ilgi kuramayacağımızı göstermektedir. Ahdî ve Yümnî tezkireleri ile *Tuhfe-i Nâilî* değerlendirmeye alındığında ise bazı karışıklıklar göze çarpar. *Yümnî Tezkiresi* ve *Tuhfe-i Nâilî*'de şairin asıl adı, memleketi ve mesleği hakkındaki bilgiler aynıdır. Yümnî, şairin ölüm tarihini vermemekle beraber IV. Murad'ın yaptırdığı çeşmeye düşürdüğü tarihten (1048/1638) söz ederek onun hayatta olduğu döneme işaret eder ve bu tarih *Tuhfe-i Nâilî*'deki vefat tarihi (1065/1654) ile kıyaslandığında tutarlılık arz eder. Ancak *Tuhfe-i Nâilî*'nin, referans gösterdiği kaynaklara bakıldığında burada verilen bilgilerde bir karışıklık olduğu dikkati çekmektedir. Eserde *Yümnî Tezkiresi*, Şeyhî'nin *Vekâyi'ul-Fuzalâ*'sı ve *Sicill-i Osmânî* kaynak gösterilir. Mehmet Nâil Tuman'ın verdiği bilgiler *Yümnî Tezkiresi*'ndeki bilgilerle örtüşmekle birlikte Şeyhî'nin eserindeki Sıyâmî, yukarıda söz edildiği üzere Caniklidir ve farklı bir kişi olduğu açıktır. *Sicill-i Osmânî*'de ise Galatalı bir Sıyâmî'den söz edilmemektedir. Diğer taraftan *Sicill-i Osmânî*'de yer verilen ve İranlı olduğu belirtilen Sıyâmî ile *Tuhfe-i Nâilî*'nin Galatalı olduğunu söylediği Sıyâmî'nin vefat tarihi ve mesleği aynıdır. Bu iki şair arasında bir isim benzerliği (Mehmed Ali, Mehmed Çelebi) de bulunmaktadır. Dolayısıyla *Tuhfe-i Nâilî*'nin faydalandığını belirttiği kaynaklardan tutarlı bilgiler aktaramadığı, bilgileri ve şahısları karıştırdığı anlaşılmaktadır. Görünüşe bakılırsa *Tuhfe-i Nâilî*, Yümnî'den şairin asıl adı, memleketi ve mesleği hakkındaki bilgileri aktarmış, bir yandan *Sicill-i Osmânî*'deki İranlı olduğu belirtilen Sıyâmî'yi mesleği ve isim benzerliği bakımından aynı kişi kabul edip onun vefat tarihini de ekleyerek şairi tanıtmıştır. Şeyhî'nin Canikli olduğunu belirttiği Sıyâmî, mahlas benzerliği ve aynı yüzyılda yaşamış olması dışında her iki kaynaktaki şairle ortak bir özellik taşımadığı hâlde yine maddeye dâhil edilmiştir. Burada bir yanlışlık olduğu açıktır.

Yümnî'nin, şairin mahlasına dair açıklamasında, Sıyâmî'nin İran şehirlerinden birinde bir dağın adı olduğunu söylemesi ayrıca dikkati çeker. Doğrusu tezkire yazarının Galatalı olduğunu söylediği bir şair hakkında böyle bir açıklama yapması biraz zihinleri karıştırmaktadır. Bu açıklama daha sonra şairin İranlı olduğunun düşünülmesine veya İranlı başka bir Sıyâmî ile karıştırılmasına zemin hazırlamış

olabilir. *Sicill-i Osmânî*'de adı geçen İranlı Sıyâmî'nin böyle bir karışıklığın eseri olma ihtimali mevcuttur. Öte yandan Yümnî'nin eserinde bahsedilen Sıyâmî, zühulen Galatalı Sıyâmî ile karıştırılarak memleketinin ismi yanlış aktarılmış da olabilir. Verilen tarihlere bakıldığında her üç eserde sözü edilen şahsiyetlerin 17. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda değinildiği üzere Ahdî'nin *Gülşen-i Şuarâ*'sında da Sıyâmî mahlaslı ve Galatalı bir şair konu edilmektedir. Eserde şairin yaşadığı döneme dair bir ipucu bulunmamakla beraber Ahdî, tezkiresine yaşadığı dönemdeki şairleri aldığından bu şairin 16. yüzyılda yaşamış olduğu sonucuna varılabilir. Eserin telif tarihi 971/1564'tür. Fakat Ahdî (ö. 1002/1593-94), ilk tertipten sonra eserine bir bölüm eklemenin yanında var olan bölümlere de yeni şairler ilave etmiştir. Bu nedenle tezkirenin tamamlanma tarihinin Ahdî'nin ölümüne kadar uzatılması gerekmektedir (Solmaz, 2013). Burada asıl sorun *Yümnî Tezkiresi*'nde adı geçen Sıyâmî ile Ahdî'nin söz ettiği kişinin aynı şair olup olmadığıdır. *Yümnî Tezkiresi*'nden şairin 17. yüzyılın ilk yarısında (en az 1638'e kadar) hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Sıyâmî'nin *Gülşen-i Şuarâ*'ya sonradan eklenmiş şairlerden biri olduğu, tezkireye adı kaydedildiği dönemde henüz çok genç yaşlarda bulunduğu ve uzun bir ömür sürdüğü varsayılacak olursa *Yümnî Tezkiresi*'ndeki Sıyâmî ile Ahdî'nin söz ettiği şairin aynı kişi olabileceği düşünülebilir. Ancak şair, *Dîvân* nüshası içinde yer alan *Antakya Şehrengizi*'nde Mısır'dan Antakya'ya doğru geldiğini söylemektedir (Albayrak Sak, 2017, s. 79). Mısır, şairin şeyhi İbrahim Gülşenî'nin (ö. 940/1534) dergâh kurduğu yerdir. Bir süre Şeyh İbrahim'in dergâhında bulunduğunu Ahdî de nakleder. İbrahim Gülşenî'nin vefat tarihi dikkate alındığında (940/1534) bu ihtimal ortadan kalkmaktadır. Ancak Sıyâmî'nin Mısır'a dergâha gidişi Gülşenî'nin vefatından sonra da olabilir. Bu açıdan düşünüldüğünde Sıyâmî tarafından kaleme alınan *Hümâ vü Hümâyûn* adlı mesnevinin istinsah tarihinin 969/1562 olduğu akla gelir. Eserin bu tarihten önce ve belli bir yaşta kaleme alındığı düşünüldüğünde yine bu ihtimal zayıftır. İki tezkirede verilen bilgiler kıyaslandığında şairin mahlası ve Galatalı olması dışında ortak bir bilgi bulunmadığını da buraya eklemek gerekir. Mesela Ahdî, Sıyâmî'nin remmal olduğunu söylerken Yümnî divan kâtipliği yaptığını belirtir. Her iki tezkirede şairin üçer beytine yer verilmiştir. Ne var ki bu beyitler birbirinden tamamen farklıdır. Tezkire yazarlarının farklı şiir örneklerini seçmeleri mümkün olsa dahi bütün bu bilgi ve ihtimaller bir bütün olarak değerlendirildiğinde Yümnî'nin söz ettiği Sıyâmî'nin başka bir şair olma olasılığı ağır basmaktadır. Bu arada Ahdî'nin tezkiresinde Sıyâmî'den vermiş olduğu üç örnek beyitten yalnızca biri Sıyâmî'nin yakın tarihlerde yayınlanan *Dîvân* neşrinde yer alır (Albayrak Sak, 2019, s. 90). Öte yandan bu çalışmada Sıyâmî'nin *Dîvân*'ındaki bazı kasideleri Kanuni Sultan Süleyman'a yazdığı belirtilerek Kanuni döneminde yaşayan bir şair olduğu kanısına varılmıştır (Albayrak Sak, 2019, s. 12).

Netice itibarıyla Ahdî'nin tezkiresinde yer verilen Sıyâmî'nin, *Hakâyık u Dekâyık* sahibi Galatalı Sıyâmî olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan şairle ilgili dikkate alabileceğimiz yegâne biyografik kaynak Ahdî'nin tezkiresidir. Dolayısıyla *Yümnî Tezkiresi*'ndeki şairin asıl isminin Mehmed Ali olduğu ve divan kâtipliği yaptığı gibi bilgilere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Nitekim Yümnî'nin IV. Murad dönemine tarihlenen bir çeşmenin tarihini şairin yazdığını söylemesi bir anakronizm ortaya çıkarmaktadır. Bununla beraber *Sicill-i Osmânî*'deki divan kâtibi İranlı Sıyâmî'yi aynı kişi kabul edip vefat tarihinin 1065/1655 olarak gösterilmesi de (Atik Gürbüz, 2013) tarihî açıdan mümkün değildir.

Galatalı Sıyâmî Kimdir?

Sıyâmî, Ahdî'nin tezkiresinde eleştirilen ve şairliği takdir edilmeyen az sayıda şairden biridir. Şairin Galatalı olduğunu belirten Ahdî, kişiliği ve şairliği hakkında değerlendirmelerde bulunarak birkaç beytine yer verir. Tezkirede onun tam olarak hangi dönemde yaşadığına dair bir bilgi veya tarih bulunmaz.

Ahdî'ye göre Sıyâmî, derviş tabiatlı ve iyi yaradılışlı bir kimse gibi geçinir. İnsanların en cahillerinden biriyken irşad mertebesine ulaşma hevesine kapılarak İbrahim Gülşenî'nin dergâhına gider. Bir süre orada manevî bir arınma süreci geçirerek keşif ve keramet sahibi olur. Sonra tekrar kendi arzusuyla Anadolu'ya döner ve İstanbul Kasımpaşa'ya yerleşir. Tezkirede Sıyâmî'nin görünüşte remil ilminden haberdar olup kişinin gönlünden geçenleri bilme konusunda eşsizmiş gibi geçinerek bundan para kazandığı aktarılır (Solmaz, 2018: 206).

Ahdî, şairin kişiliği hususunda olduğu gibi şairlik yönü hakkında da ironik ve iğneleyici ifadeler yer verir. Tezkire yazarına göre Sıyâmî, şairlik kabiliyeti su gibi kesintisiz akan bir şairdir ve bir gecede 500 beyit söylemeye gücü yeter. Bunun sebebi başka şairler gibi mana bulma kaygısı taşımaması ve şiirlerinin çoğunun anlamsız olmasıdır. Eğer arada bir herhangi bir beytinde bir manaya denk gelirse şüphesiz başkasından çalmıştır. Öyle ki Sadrî adındaki bir şair de Sıyâmî'nin mana hırsızlığını yerdığı bir kıta yazmıştır. Bu kıtada Sıyâmî'nin remmallikle meşgul olmasından hareketle o dönemde İstanbul'da bir remmalın Tatar biriyle uygunsuz bir hâlde basılıp bu olayın halk arasında yayılması hadisesine gönderme yapılarak şair hicvedilmiştir. Şiirde Sıyâmî'ye sevgilinin Tatar (çekik) gözlerini vafsetmektense remmallik yapmasının daha uygun olacağı belirtilerek “Sen şiir yazma, bu işi beceremiyorsun.” mesajı verilmektedir. Ahdî, şairin şiir yazma konusunda pek de maharetli olmayıp mana çalan biri olduğunun herkesçe bilindiğine dikkat çekmek üzere şairi tanıtırken bu kıtaya da yer vermiş olmalıdır:

Şâ'irüm diyü alursun biregü ma'nîlerin
Be Sıyâmî neyiki nef'i bu nakkâllıgı

Çeşm-i tâtârını vâsf eylemeden cânânun
Yeg idi saña göreydün yine remmâllıgun (Solmaz, 2018: 206)

Tezkireye göre Sıyâmî çok fazla yazan bir şairdir, fakat eserlerinden bir tek beyit dahi meşhur olmamıştır. Şair, mesnevi bahrinde İbrahim Gülşeni'nin *Ma'nevî* adlı eserinin izinden giderek 100 parça kitap ve 50 divan yazmıştır. *Ma'nevî* İbrahim Gülşeni'nin Mevlânâ'nın mesnevisine nazire olarak yazdığı 40.000 beyitlik hacimli bir eserdir. Ahdî'nin bu ifadesi onun istihza ile çok yazdığını ifade etmek için olsa gerektir. Ayrıca kaleme almış olduğu eserler için “tesvîd (karalama)” sözcüğünü kullanması, yine Sıyâmî'nin şairliğine dokundurduğu hissini uyandırmaktadır:

“*Mezkûr mesnevî bahrinde peyrev-i Ma'nevî olup yüz pâre kitâb ve elli divân tesvîd itmişdür. Lâkin cümlesinden bir beyt sahîfe-i zuhûra gelüp meşhûr olmamışdur.*” (Solmaz, 2018, s. 206).

Ahdî, örnek verdiği üç beytin Sıyâmî'nin şiiirleri arasında en seçkinlerinden ve beğenilenlerinden olduğu için tezkireye alındığını söyler. Kısacası Sıyâmî tezkirede kişiliği, tasavvuf ehli oluşu, mesleği ve şairlik yeteneği gibi açılardan eleştirilmiş ve hakkında olumlu bir söz sarf edilmemiştir. Sıyâmî ne tasavvufu içine sindirebilmiş ve hakikî bir derviş olabilmiş ne remil ilmini esasınca öğrenip uygulayabilmiş ne de şiiir sanatında başarı yakalayabilmiştir. Sıyâmî'nin *Dîvân*'ını neşreden Vesile Albayrak Sak, şairin Ahdî tarafından bu derece tenkit edilmesini Gülşenîliğin Osmanlı'da pek kabul gören bir tarikat olmaması ile ilişkilendirir (2019, s. 14). Bu anlamda özellikle Kanunî döneminde Gülşenî tarikatına mensup bazı kimselerin dinsizlikle suçlanması ve idam edilmesine dikkat çeker. Yine araştırmacıya göre Kanunî'nin İbrahim Gülşeni'nin *Ma'nevî* adlı eserini tetkik etmesi için Kemal Paşazâde'ye göndermesi, Kemal Paşazâde'nin de şeriata muhalif bir şey bulunmadığını söylemesi üzerine sultan tarafından İstanbul'a davet edilen Şeyh İbrahim'in serbest bırakılarak Mısır'a dönebilmesi bunun göstergesidir. Ahdî'nin eleştirilerinin bu denli fazla ve ağır olmasında, şairin mensubu bulunduğu tarikat hakkındaki olumsuz yargıların değil kanaatimizce şairin yetenek bakımından yetersiz bulunması ve daha ziyade kişilik özelliklerinin tasvip edilmemesi etkili olmalıdır. Nitekim aynı tarikata mensup Usûlî (ö. 945/1538) için Ahdî gayet olumlu sözler sarf etmiş ve şairliğini övmüştür (Solmaz, 2018, s. 102).¹

Sıyâmî'nin adı 16. yüzyıldan derleyeni belirsiz bir mecmuada da karşımıza çıkar. Bir nazire mecmuası olan bu eserde yer alan başlıklar şiiirlerine yer verilen şairlerin meslekleri, bağlı oldukları tarikat, memleketleri gibi biyografik bilgiler içerirken bir kısmı şairlerin şahsına yönelik eleştiri ve hicivlerden oluşur. Eski kültürde

¹ Tezkire yazarı İbrahim Gülşeni'ye mensup başka şairleri de eserine almış ve hiçbirini hakkında olumsuz sözler sarf etmemiştir. Örnekler için tezkireden Sıhrî, Hamdî-i Bursevî, Arifî-i İstanbulî, Latîfî-i Hânende, Muhyî Çelebi ve Nâlişî maddelerine bakılabilir.

şakalaşma ve latife amaçlı hiciv yazma geleneği yaygındır. Ancak mecmuadaki bazı hicivler şahsa yönelik ağır hakaret ve küfür içeriklidir. Bu tür hiciv ve yergilerin en önemli muhatabı ise Sıyâmî'dir. Mecmuada 29 şiiri bulunan şairin şiirlerinin başında kimi zaman üç dört satır kadar uzayan ağır hakaretler, galiz küfürler ve lanetler yer alır.² Mecmuayı yayına hazırlayan İncinur Atik Gürbüz bazı şairler hakkında ağır ifadelerin kullanılmasının mecmua derleyicisi ile bu şairler arasındaki bir husumetten kaynaklanmış olabileceğine değinirken yerilen şairlerin şiirlerinin mecmuaya alınmasının ve özellikle de en ağır yergilerin sarf edildiği Sıyâmî'nin 29 şiirine mecmuada yer verilmesinin bu ihtimali şüpheli hâle getirdiğini söyler. Bununla birlikte sayfa tasarımlarından anlaşıldığı kadarıyla Sıyâmî'nin şiirlerinin ve bu başlıkların sonradan eklenmediğini de belirtir.³ Atik Gürbüz, hakaret ve küfür içeren hicivleri seviyesi düşük kaba şakalaşmalar olarak nitelendiren ve toplum hayatının kısırlığına bağlayan Ağâh Sırrı Levend ile aynı görüşü paylaşır (2018, s. 21-22).

Mecmuada Sıyâmî'nin şairliği ve kişiliği bakımından yerilmesi yanında eş, kız kardeş gibi aile fertleri üzerinden de hicvedilmesi; bir şiirde isminin ters ve baş aşağı yazılması ve beş şiirinin başında lanet sözleri içeren bir beyit bulunması gerçekten de bütün bunların yalnızca şakalaşma amacı taşıdığı hususunda soru işareti bırakmaktadır. Ancak Osmanlı kültüründe bugün olduğundan farklı bir anlayış ve rahatlıkla, hicvedilen taraf için bir alınganlık söz konusu olmadan aile üzerinden yapılan hicivlerin dahi şakalaşma ve eğlence amacıyla gerçekleştirildiği düşünüldüğünde Sıyâmî için sarf edilen bu sözlerin de şaka amaçlı olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir.⁴ Bu tür yaklaşımları meşreple bağlantılı düşünmekte de fayda vardır. Şairin mecmuada azımsanmayacak kadar çok şiirine yer verilmesi bu düşüncüyü pekiştirmektedir.

Yukarıda da söz edildiği üzere Sıyâmî, Ahdî'nin tezkiresinde şairlik yönü, mesleği ve kişiliği bakımından eleştirilmiştir. Üslup daha ağır ve müstehcen olmakla birlikte mecmuda da şairin aynı yönlerden hicvedildiği görülür.⁵ Sıyâmî'nin böylesi ağır

² Sıyâmî'nin beş şiirinin başında uzun yergiler taşıyan başlıkların ardından yer verilen Arapça bir beyitte kendisine, arkadaşlarına ve onlara tabi olanlara lanet edilmektedir:

La'netu'llâhi 'aleyhi ve 'alâ ihvetihî

Ve 'alâ men taba'a'n-nâse taba'iyetihî (Atik Gürbüz, 2018, s. 623, 633, 662, 695, 751)

³ Araştırmacı, diğer başlıklar gibi kırmızı mürekkeple yazılan Sıyâmî'nin şiirlerine ait başlıkların daha sonra silindiğini ve güçlükle okunabildiğini de belirtmiştir (Atik Gürbüz, 2018, s. 21). Başlıklardaki yergiler son derece ağır bulunduğundan sonraki dönemlerde bir okuyucu tarafından silinmiş olabilir.

⁴ Eş üzerinden hicvetme örneği olarak Zâtî'nin *Letâif*'inde samimi arkadaşı Keşfi için söylediği beyitler hatırlanabilir (Çavuşoğlu, 1970, s. 28-29). *Letâif*'te bu manada başka örnekler de mevcuttur.

⁵ Şairi mesleği ile birlikte yermek üzere "Sıyâmî-i remmâl-i yâve-gû", "kezzâb-ı meşhûr kallâb-ı makhûr a'nî Sıyâmî-i remmâl-san'at", "Sıyâmî-i remmâl-i yâve-gû", "dürûğ-gûy-ı meşhûr

hicivlere maruz kalması, edebî yönünün zayıf görülmesi ile şairliği, mesleği veya kişiliği noktasında genel kabule aykırı bazı zaaflarının bulunmasına da bağlanabilir. Başlıkları yazan kişi ile arasındaki muhtemel husumetin bu hararetlî yergileri beslemiş olma ihtimali akla gelse de bu yergilerin aşırı samimiyet ve yakınlığın getirdiği rahatlıkla yazılmış ağır şaka ve takılma sözleri olarak değerlendirilmesi de uygun görünmektedir. Netice itibarıyla mecmuada Sıyâmî'nin takdiminde ikrah veya aşırı samimiyetten kaynaklanan ayrı bir tutum sergilenmiştir.

Atik Gürbüz'e göre derleyici, muhtemelen dost meclisinde ve aynı edebî muhit içinde görüşüp tanıştığı ve arkadaş olduğu şairlerin şiirlerini mecmuaya almıştır ve bu da söylediklerinin doğruluğunu gösterir (2018, s. 22). Mecmuada Sıyâmî'nin şairliğini yermek, çok ve boş sözler/şiirler söylediğine vurgu yapmak üzere "terzik-gûy", "serdâr-ı terzik-gûyân", "kâil-i eş'âr-ı nâ-hemvâr nazm-ı ebyât-ı mühmel ü murdâr", "kâ'il-i şî'r-i nâ-mevzûn", "Sıyâmî-i herze-güftâr ü mühmel-eş'âr", "leffâf" gibi sıfatlar kullanılmış; şairler defterine adını yazdıramayacak kadar kötü bir şair olduğunu ifade için "şâir-i hâric ez-defter" denilmiştir. Bir başlıkta Kaygusuz Abdâl'in manasız şiirlerine nazire söyleyen anlamında "kâ'il-i nazire-i şî'r-i bî-ma'nî-i Kaygusuz Abdâl" ve *Geyik Destânı*'na nazire söyleyen anlamında "nazire-gûy-ı dâstân-ı âhû" denildiği dikkati çeker. Bu ifadeler şairin anlamsız ve anlaşılmayan sözler sarf ettiğine, muhtemelen döneminde terk edilmiş veya şiir estetiği çerçevesinde kabul görmeyen kelimeler kullandığına ve edebî değeri düşük eserler verdiğine vurgu yapar. Sıyâmî,

remmâl-i mezmûm-ı mezkûr" gibi ifadeler kullanılmıştır. Mecmuada şairin doğrudan kişiliğine saldırı niteliğinde onur kırıcı, argo ve müstehcen ifadelerle çokça yer verilmiş; şeytan, şeytan oğlu ve şeytanın yardımcısı benzetmesi yapılmış, lanet edilmiştir. Hicvin şetm ve kadhe varan boyutunun tam olarak anlaşılabilmesi için bu başlıklardan bazılarını bütün olarak buraya almakta fayda vardır:

-Kahbe-zâde vü Kûn-dâde Gidi-i [...] Şeytân Sıyâmî

-'Avreti Rûspî Kız Karındaşı Kahbe Kendüsi Gidi Sıyâmî-i Remmâl

-Güzide-i Halâ-horân ve Serdâr-ı Terzik-gûyân A'nî Sıyâmî-i Remmâl

-Serdâr-ı Gidiyân Güzide-i Kûn-dâdegân Sıyâmî

-Mühmelât-Eş'âr Terzikât-Güftâr Leffâf-ı Şûm Bî-İnsâf-ı Mezmûm A'nî Sıyâmî-i Pür-Kabâhat

-Âkil-i Necâset, Halâ-Tabî'at Murdâr-Sûret Çepel-Reftâr Ber-Vaz'-ı Herzevâr (?) La'net-i Sad-bâr

-Ser-Tiryâkiyân-ı Kahve-hâne Meze-i Her Âşinâ vü Bigâne Şâ'ir-i Halâ-Tabî'at Âkil-i Necâset Bî-

Behre vü Poh-Çihre Mezmûm-ı Halk Gidî-i 'Alak Mürîd-i Merîd Nesl-i Yezîd Ya'nî Sıyâmî-i

Pelîd

-Muşannif-i Risâle-i Mühmelât Mü'ellif-i Kütüb-i Herzevât Nâzım-ı Nazm-ı Nâ-Hemvâr-ı

Terzik Kâ'il-i Nazire-i Şî'r-i Bî-Mâ'nî-i Kaygusuz Abdâl 'Atik-i Mülâzım-ı Der-i İblîs Mûteharrik-

i Mekr ü Telbîs Gidi-i Merdûd-ı Şehr-i Telbîs Dürûğ-Gûy-ı Meşhûr Remmâl-i Mezmûm-ı

Mezkûr Vassâf-ı Kahbevât-ı Vâdî-i Kâsım Paşa Meddâh-ı Evzâ'-ı Kekezât-ı Kalata Ya'nî Sıyâmî-

i Keç-Tab'u Bed-Şî'r ü Bed-İnşâ

Şairin mecmuada yer alan şiirlerinin başlıklarının tamamını bir arada görmek için Atik

Gürbüz'ün (2018, s. 1029-31) çalışmasının dizin kısmına bakılabilir. Dizinin kısmından diğer

şairlerin nasıl takdim edildiği de görülerek kıyaslama yapılabilir.

“musannif-i risâle-i mühmelât”, “müellif-i kütüb-i herzevât”, “bed-şi’r ü bed-inşâ” gibi sıfatlarla münşi ve müellif olarak da hicvedilmiştir. Bu ifadeler onun aynı zamanda mensur eserler de kaleme almış olabileceğini düşündürür. Bütün bu ifadeler Ahdî’nin şair hakkında mana hırsız, çok ve özensiz yazan bir şair şeklindeki değerlendirmeleriyle örtüşür.

Sıyâmî’ye ait bütün şiirlerin başlıkları açıkça ve doğrudan yergi sözleri içerirken mecmuadaki son şiirinin başlığı diğerlerinden biraz farklıdır. Bu başlıkta “Şâ’irân-ı üstâd-ı zamân ‘asrınun şi’rde dil-âveri [husr]ev u hâkân el-mülakkab Sıyâmî dıraht-ı çeşm-i düşmenân” (Atik Gürbüz, 2018, s. 959) denilerek şakalaşmanın ardından ciddiyete dönülerek övülüyormuş gibi gösterilen şair, aslında yine üstü kapalı ve ironik bir dille eleştirilmiş görünmektedir. Öte yandan mecmuada Şükrî adlı bir şair, fahiye beytinde Sıyâmî’nin de aralarında bulunduğu üç şairin ismini anarak onların her birinin *Dîvân*’ının tarzını beğenip takdir edeceklerini söyler.⁶ Beyitte Sıyâmî’nin Şükrî’yi takdir edecek konumdaki şairlerden biri olarak gösterilmesi onun iyi bir şair olduğu çıkarımına yol açabilecekse de bu ifade de ironik bir yaklaşım olabileceğini göz ardı etmemek gerekir.

Sıyâmî 16. yüzyıl şairlerinden Garâmî’nin (ö. 991/994 ?/1584/1586 ?) *Dîvân*’ında da geçer. Garâmî, *Dîvân*’ının sonunda *Tezkiretü’ş-Şu’arâ* başlığı altında yazmış olduğu gazellerden birinde Sıyâmî’nin gazellerini oruçta yenen kâhî ve zülbiyye adı verilen lezzetli yiyeceklere benzetir:

Orucda yenen kâhî vü zülbiyyedür hemân
Lezzetde dilâ işbu Sıyâmî gazelleri (Başpınar, 2015, s. 13)

Garâmî üzerine araştırmalar yapan Fatih Başpınar (2015, s. 2) *Tezkiretü’ş-Şu’arâ* başlığı taşısa dahi bu gazellerin tezkireden çok şairname türüne yakın durduğunu, hatta şairin bu şiirlerde daha çok mahlasların kelime anlamlarıyla ilgilenmesinden dolayı gazellere şairname dahi denilemeyeceğini belirtir. Sıyâmî’nin adının geçtiği beyit de oruç (sıyâm) ve Sıyâmî kelimesi arasındaki anlam ilgisinden hareketle kurgulanmıştır. Dolayısıyla burada Sıyâmî ile ilgili söylenenleri ciddi bir değerlendirme olarak kabul etmek zordur.

Sonuç olarak Sıyâmî, Ahdî’nin tezkiresi ve mecmuadaki hicivlerden anlaşıldığı kadarıyla edebî açıdan başarılı bulunmayan bir şairdir. Çok fazla eser vermesi, anlam kaygısı taşımadan özensiz yazması ve mana hırsızlığı yapması eleştirilere konu olmuştur. Edebî yetersizliği ile birlikte bazı kişilik zaaflarının bulunması gerek icra ettiği meslek (remmallik) açısından gerekse şahsî olarak her bakımdan hicvedilmesinde etkili olmuştur. Mecmuadaki hicivler şaka veya gerçek hangi amaçla yapılmış olursa olsun şair hakkında bazı bilgiler edinmemizi de sağlamaktadır.

⁶ Görse Şâlî vü Fedâ-cân u Sıyâmî Şükriyâ / Her biri tahsîn iderdi tarzına dîvânunun (Atik Gürbüz, 2018, s. 564)

Yukarıda bahsi geçtiği üzere Sıyâmî'nin bir fahriye beytinde şiiirleri takdir edici konumda anılması onun en azından samimi bir şair grubu içinde beğenilip üstad kabul edildiği fikrini de uyandırır. Şairler defterine adını yazdıramayacak kadar kötü bir şair olarak zikredilen Sıyâmî'nin tüm olumsuz kanaatlere rağmen şairler tezkiresinde, mecmualarda ve bazı şairlerin beyitlerinde isminin anılması onun bir şekilde edebî muhite girip kendisini kabul ettirmiş ve adından söz ettirebilmiş olduğunun kanıtıdır. Bu husus onun Ahdî'nin belirttiği gibi çok eser vermiş olmasına bağlanabilir.

Sıyâmî'nin Eserleri

Sıyâmî hakkında bilgi veren tek tezkire olan *Gülşen-i Şu'arâ*'da herhangi bir eserinden söz edilmemesi tezkire yazarının onun şairliğini beğenmemesiyle ilgili olmalıdır. Ahdî'nin verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Sıyâmî, mesnevi nazım biçimiyle çokça eser vermiştir. *Mecmû'a-i Letâif*de münşi ve müellif olarak hicvedilmesi onun mensur eserleri de bulunduğu kanaatini uyandırır. Sıyâmî'nin, makalenin konusu olan yeni eserle birlikte şimdiye kadar tespit edilmiş dört eseri bulunmaktadır.

1. *Dîvân*: Sıyâmî'nin *Dîvân*'ının bilinen tek nüshası Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Kütüphanesi Ağâh Sırrı Levend Kitapları Bölümü 48-49 numarada kayıtlıdır. 73 varaklık olan *Dîvân* nüshasında 293 gazel, 7 kaside ve 22 rubai vardır. *Dîvân*'da Kanunî Sultan Süleyman'a yazıldığı anlaşılan kasideler bulunur. Eser Vesile Albayrak Sak (2019) tarafından yayınlanmıştır.

Gülşen-i Şu'arâ'da Ahdî'nin şairin beyitlerinden verdiği üç örnekten yalnızca biri *Dîvân* nüshasında yer alır:

Görün şehr-i felekde vardı Bedrû'd-dîn'e suht oldı
Şebistân-ı hayâl öğrendi oldı ehl-i hüner kevkeb (G. 12/6)

Mecmû'a-i Letâif (Atik Gürbüz, 2018)'teki nazire şiiirlerden herhangi birine *Dîvân*'da rastlanmamıştır. Öte yandan *Gencîne-i Eş'âr* (Direkli, 2022, s. 677) isimli bir musammat mecmuasında Sıyâmî'nin Âhî'nin bir gazeline tahmisi yer alır. Bu tahmis de *Dîvân*'da yoktur. Ayrıca Kâbilî (ö. 1634) tarafından derlenen ve sevgilinin güzellik unsurlarından söz eden beyitlerin bir araya getirildiği tematik bir mecmua özelliği taşıyan *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr* (Gürbüz, 2018, s. 699, 733, 1049) isimli bir beyitler mecmuasında yine *Dîvân*'da bulunmayan üç beytine rastlanır. Şiir mecmuaları tarandıkça veya *Dîvân*'ın başka bir nüshasının tespiti ile Sıyâmî'nin şiiirlerine yenilerinin eklenme olasılığı yüksektir.

2. *Antakya Şehrengizi*: Şehrengiz yukarıda bahsedilen *Dîvân* nüshasının başında (1b-5a arası) bulunur. Şimdilik başka bir nüshası tespit edilmemiştir. "Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün" vezniyle yazılmış olan eser 89 beyittir. Münâcât, sebep-i telif, şehir güzellerinin tavsifi ve hatime bölümlerinden oluşur. Eser Antakya için yazılmış bilinen tek şehrengizdir (Albayrak Sak, 2019, s. 16-18).

Şair, eserde Mısır'dan Antakya'ya geldiğini, bu şehri bütünüyle dolaştığını ve deniz kenarına gittiğinde denizde oynayan güzelleri gördüğünü söyler. Yanındaki arkadaşıyla burada konaklamak isterler ve arkadaşı kendisinden buranın güzellerini övmesini ister. Şair, bu isteğin ardından Allah'ın adını anıp resulüne salavat getirdikten sonra pirinden inayet isteyerek eserini yazmaya başladığını belirtir. Gördüğü güzellerden birini eserinin başına almak ister ve onun için bir gazel yazar. Sonrasında diğer 20 güzeli metheden ikişer beyit söyler. Övgüsünün sonunda bir hatime kaleme alır. Hatimede şehir ve güzelleri için dua ederek eserini sonlandırır.

3. *Hümâ vü Hümâyûn*: Mesnevi nazım biçimiyle yazılan eserin bilinen tek nüshası Avusturya Devlet Arşivi Or HS 216'dadır. Eser, Krafft'ın (1842: 71-73) *Die Arabischen-Persischen und Türkischen Handschriften der K.K. Orientalischen Akademie zu Wien (Viyana Şarkiyat Akademisi'ndeki Arapça, Farsça ve Türkçe El Yazmaları)* isimli katalogunda kayıtlıdır. Katalogdan naklen Sadık Yazar (2011, s. 357-358) "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" başlıklı doktora tezinde esere *Hümâ vü Hümâyûn* tercümelemleri arasında yer vermiştir. İsminden hareketle Hâcû-yı Kirmânî'nin (ö. 753/1352) *Hümâ vü Hümâyûn*'unun tercümesi olduğu düşünülen eser esasında şahıs kadrosu ve hikâye örgüsü bakımından tamamen farklı olup özgündür. Mesnevide Aden (Yemen) padişahının oğlu Hümâyûn ile Hoten şahının kızı Hümâ arasındaki aşk konu edilmiştir. Mesnevi, başkahramanların isimlendirilmesi açısından bakıldığında da Hâcû ve onun Türk edebiyatındaki mütercimi⁷ olan Cemâlî (15.yy.)'nin *Hümâ vü Hümâyûn*'undan farklıdır. Nitekim bu eserlerde Hümâ erkek, Hümâyûn kadın kahramanın ismidir.

Sıyâmî'nin eserinin 74 varaktan oluşan nüshasında çeşitli yerlerde varak kopuklukları vardır. Bu nedenle hikâyenin bütünü elde bulunmamaktadır. Mesnevi "müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün" vezniyle kaleme alınmıştır. Şair eserini Muharrem ayında yazmaya başlayıp Sefer ayında bitirdiğini söylemekle birlikte yıl olarak herhangi bir tarih belirtmemiştir (*Hümâ vü Hümâyûn*, 216, v. 70b). Nüshanın istinsah kaydı Şaban 969 (Nisan/Mayıs 1562) tarihini gösterir. Müstensih adı kaydedilmemiştir. Eser üzerine Büşra Dağlı tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmaktadır.⁸

4. *Hakâyık u Dekâyık*: Sıyâmî'nin tasavvufi-alegorik bir mesnevisi olup eserin tespit edilen nüshası Avusturya Ulusal Kütüphanesi (Österreichische Nationalbibliothek)'nde Cod. Mixt. 1344 katalog numarasıyla kayıtlıdır. Aşağıda detaylı bilgi verilecektir.

⁷ Krafft eserin Müeyyedzâde tarafından da tercüme edildiğini söyler (1842, s. 71).

⁸ Hazırlanan çalışma YÖK tez merkezinde kayıtlıdır: Dağlı, B. (2020). *Derviş Sıyami, Hümâ vü Hümâyûn (İnceleme-Metin)*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Medeniyet Üniversitesi (hazırlanıyor)

Hakâyık u Dekâyık Nüshasının Tanıtımı

Avusturya Ulusal Kütüphanesi Cod. Mixt. 1344 numarada bulunan *Hakâyık u Dekâyık* 86 varaktan oluşur. Cildi deri, vişneçürüğü renginde, miklepli, oval şemseli ve zencireklidir. Altın yaldızlı zencirekler dışında miklebin etrafı da altın yaldızla geçilmiştir. Yazmanın pek çok sayfasında kurt yeniği ve su lekesi bulunur. Bazı sayfalarda kurt yenikleri yazıların okunmasını etkilemekle beraber 28. varak üst köşeden yırtılmış olduğu için varaktaki ilk iki beytin ikinci mısraları okunamaz durumdadır; 48. varak ise ağır hasarlıdır. Nüshada herhangi bir sayfa kopukluğu yoktur. Varak sonlarında reddâde bulunur. 18x10 cm ve 14,5x6 cm ebatlarında olan yazma 17 satırlı ve çift sütunludur. Sayfalarda yazının etrafı kırmızı bir cetvelle çerçevenilmiş ve başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yer yer çerçeve içine sığmayan kelime veya heceler derkenara kaydedilmiştir. Nüsha, dîvânî yazı ile istinsah edilmiştir. Yazmanın sonunda istinsah kaydı bulunmaz.

Baş: Be-nâm-ı ân Kerîm ü Hayy ü Dâna
İden bir kaçre mâyı yidi deryâ

Son: Yetişdi hâzret-i Hâk'dan 'inâyet
Hidâyet birle hâtm oldu tamâmet

Nüshanın iç kapağında kurşun kalemle ve Latin harfleriyle “Dîvân-ı Sıyâmî” adı kayıtlıdır. Vikaye sayfasının başında ise siyah mürekkeple “Kitâb-ı Dekâyık-ı Hakâyık li-Mevlânâ Sıyâmî-yi fâyık rahmetu'llâhi 'aleyh” şeklinde şaire rahmet duasıyla birlikte eserin adı kaydedilmiştir. Hemen altında yine kurşun kalemle ve eski harflerle “Dîvân-ı Sıyâmî” yazar. 1a sayfasında ikisi çok silik olmak üzere dört mühür ve temellük kayıtları bulunur. Tamir görmüş olan bu sayfanın sağ orta kısmında kısmen örtülü kalmış olmakla birlikte kurşun kalemle ve eski harflerle “Dekâyık-ı Hakâyık” ve hemen altında Sıyâmî yazısı vardır. Yazmanın etek kısmında da “Dekâyık-ı Hakâyık li-Mevlânâ Sıyâmî-yi fâyık” yazar.⁹

Temellük kayıtlarından ilkinde “min kütübî'l-fakîr es-seyyid Muhammed Ma'sûm bi-La'li-zâde gufire lehumâ” yazdığı görülür. Kaydın altındaki mühürde “Lâ ilâhe illa'llâhu'l-Melikü'l-Hakku'l-Mübîn ve Muhammed Ma'sûm 'abduhû” yazısıyla 1309 (1891/92) tarihi yer alır. İkinci temellük kaydı “min kütübî'l-fakîr Dervîş Mustafâ Zekâî gufire lehû” şeklindedir. Altındaki silik mühürde ise Mustafâ Zekâî yazdığı anlaşılmaktadır. Üçüncü temellük kaydında ise “kad temelleke Dervîş Hasan 'Azîz min vâlidihî eş-Şeyh Mustafâ ez-Zekâî 'afâ 'anhümâ” yazar. Kaydın altındaki mühür ise

⁹ Avusturya Ulusal Kütüphanesi yazmalar kataloğunda Kemâl Paşazâde'nin *Dekâyıku'l-Hakâyık* isminde bir eseri bulunduğunu ve kaynaklarda Sıyâmî'nin bu isimde bir eseri bulunmadığı belirtilerek nüshanın vikaye sayfasındaki *Dekâyık-ı Hakâyık* adı yanlış kabul edilmiş ve eser Sıyâmî'nin *Dîvân'ı* olarak kaydedilmiştir. Şairin ismi ise “fâyık” sıfatının isim zannedilmesinden ötürü “Fâik Sıyâmî” şeklinde not edilmiştir (Balic, 2006, s. 280)

yazıların silik olmasından dolayı Hasan ‘Azîz ismi dışında okunamamaktadır. İki ve üçüncü temellük kayıtlarına bakılırsa yazmanın babadan oğula intikali söz konusudur. Sayfanın ortasında bulunan mühür de siliktir. 1b sayfasının başında ve 2a sayfasının altında da yine mühürler bulunur.

Temellük kayıtlarında Ümmî Sinan Tekkesi şeyliğini yapan Mustafa Zekâî'nin (ö. 1227/1812-13) ve daha sonra yerine geçen oğlu Hasan Aziz'in isimlerinin geçmesi yazmanın tasavvufî çevrelerde dolaşımında olduğunun göstergesidir.

Eserin ismi 82a'daki hatime başlığında “Kitâb-ı Hakâyık u Dekâyık” olarak zikredilmiştir. Hikâyenin başlangıcındaki başlıkta “Kıssa-i ‘Aynü'l-Hayât-ı Câvidân” (4b), hemen bitiminde ise “Kıssa-i Dil-i Şeydâ ve Şâhid-i Vefâ” (80b) isimlendirmeleri de dikkat çeker.

Ayrıca bazı beyitlerde “dekâyık” ve “hakâyık” kelimeleriyle aynı zamanda eserin ismine çağrışım yapıldığı anlaşılmaktadır:

Yüzündür maṭla‘-ı şems-i haḳâyık
Kelâmuḡdur haḳâyık hem dekâyık (42a)

Gel iy tâvus-ı gülzâr-ı haḳâyık
Senüñ her nuṭkuñ olmuşdur dekâyık (75b)

Vücûduḡdur senüñ kenz-i haḳâyık
Daḡı bundan öte var mı dekâyık (82a)

Suḡendür gevher-i kenz-i haḳâyık
Suḡendür inceden ince dekâyık (82b)

Eserin Muhtevası

Hakâyık u Dekâyık mesnevi nazım biçimiyle yazılmış manzum bir eserdir. Mesnevîde “mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün” kalıbı kullanılmıştır. Mesnevi içinde beş gazel, iki kıt’a, bir rubai ve çâr-mısra şeklinde farklı nazım biçimleriyle yazılmış manzumeler de bulunur. Tarafımızdan yayına hazırlanan eser toplam 2701 beyittir.

Eser kısa bir tevhid bölümüyle başlar. Bu bölümün sonlarında şair, sebep-i teliften söz eder. Buna göre mesnevi, şairin arkadaş olduğu bilgin ve basiretli bir mana ehlinin kendisinden böyle bir eser yazmasını talep etmesi sonucu ortaya konmuştur. Şaire söz ustası ve mana ülkesinin rehberi olarak hitap eden bu dost, onun lütfedip de marifet mumunun pervanesi ve mana zincirinin divanesi olmasını söyler. Hayat suyunu inşa etmesini, böylelikle Allah’ın gayb kapısını ona açacağını ifade eder. Şair de o kişinin emrine itaat ederek Allah’ın yardımıyla eserini yazmaya başladığını söyler:

Benümle yâr idi bir merd-i ma’nâ
Reh-i ma’nâda ol dâna vü binâ

Didi luţf eyle iy merd-i su enver
Diy r-ı milket-i ma'n da rehber

Ma' rif Őem'in n perv nesi ol
Ma' ni bendin n d v nesi ol

Bize 'ayn 'l-hayâtı eyle inŐ a
ŐaŐa fet  ide b b-ı ğaybı Mevlâ

O merd n emrine kıldum iŐ 'at
 ud 'dan yetiŐ p 'ayn-ı 'inâyet (2a)

Bu bölümün ardından Hz. Peygamber'e na't ve dört halifeye övgü yer alır. Sonrasında Şair bu eseri Hz. Peygamber'in himmetiyle yazdığını anlatan bir rüyaya yer verir. Bir gece rüyasında yüce bir saray görür. Bu sarayda güneŐ y zlg , ay  ehreli bir padiŐah tahta geçmiŐ oturmaktadır. Başında nurdan bir t c vardır. Sıyâmî periŐan gönüllü ve feryat eder bir hâlde dua edip yalvarırken o padişahı görür ve ayağa kalkar. O Şah ona adı ile seslenir. Sıyâmî ona kim olduğunu sorar. O, Allah'ın sevgilisi Ahmed olduğunu söyler. Hz. Peygamber ona Allah'ın zat ve sıfatlarını bulmak isterse ayn 'l-hayât kıssasını nazmetmesini teklif eder. Şair, rüyasında peygamberin onu aşk Őarabı ile kendinden geçirdiğini ve bu neŐeyle uyandığını belirttikten sonra içine doğan manevî ruh h li ile birlikte bunu eserini yazmak üzere Hz. Peygamber'den gelen bir izin olarak yorumlar:

Gel imdi bir 'ac yib kıŐŐa g Ő it
Mağabbet c mını  ek b de n Ő it

Bey n eyle bize bir hoş riv yet
Bize tahkikden kıl bir hik yet

Meger bir Őeb bu ben z r u zeb nı
Girift r-ı esir-i nefsi d nı

Bu g nlg m  eŐmin aldı h'âb-ı ğaflet
Diledüm kim kılam ben istir hat

G r rin h' bda bir kaŐr-ı ' li
ŐurulmiŐ tağt [u] döŐenmiŐ niğh li

Őar r itmiŐ geçüp tağt üzre bir Ő h
Yüzi mihr-i münevver tal'atı m h

UrınmiŐ başına bir n rdan t c
Őiy sına anuŐ env r muğt c

Ser- -ser n r-ıdı ol Şems-i 'irfân
Őiy ma geldi ol serv-i ğir m n

Çekerler altına bir esb-i tâzî
 Süvâr oldu gör ol merd-i hicâzî

 Revân oldu revânî esb-i devlet
 Yürüdü ol meh-i burc-ı sa'âdet

 Baña keşf oldu çün bu resme aḥvâl
 Beni rûy-ı maḥabbet kıldı pür-ḥâl

 Beni ḥayret bu resme kıldı şeydâ
 Başuma çıkdı kâkül gibi sevdâ

 Fiğân eyler-idüm mânend-i bülbül
 Perîşân ḥâṭır idüm hem-çü sünbül

 Dilüm bülbül gibi zâr olmuş-ıdı
 Semenderveş yirüm nâr olmuş-ıdı

 İdüp dil Ka'besi içre münâcât
 Bu resme eyler-iken anda ḥacât

 Görüp ol şâhı ben itdüm kıyâmı
 Didi ben bendesine ol Şıyâmî

 Didüm kimsin sen iy rûḥ-ı muşavver
 Yüzün nûrından oldu dil münevver

 Didüm sen kimsin iy sultân-ı 'âlem
 Şehenşâh-ı ma'ârif cân-ı âdem

 Didi ben Ahmed'em maḥbûb-ı Yezdân
 Benüm aḳvâlüm oldu sırr-ı Kur'ân

 Benem ser-çeşmesi âb-ı ḥayâtun
 Benem ser-defteri ehl-i necâtun

 Benem ol pîşvâsı enbiyânun
 Benem ol reh-nümâsı aşfiyânun

 Benem ol raḥmet-i Raḥmân-ı Sübhân
 Benem ol ehl-i emrâz içre dermân

 Benem ol enbiyânun reh-nümâsı
 Benem ol etkîyânun pîşvâsı

 Benüm ser-menzilüm eflâk olupdur
 Baña 'uşşâḳ olan bî-bâk olupdur

Didi bu nazm-ıla ‘aynü’l-hayâtı
Dilersen bulmağa zât u şifâtı

O nür-ı pāk-i zât-ı sırr-ı Mevlâ
Beni kıldı mey-i ‘ışk-ıla şeydâ

Gözüm açdum o geçdi bir dem içre
Hümâveş uçdı göçdi bir dem içre

O demde ben de kalkdum bu şafâdan
Baña irdi hidâyet Mustafâ’dan

Gözüm gönlüm şafâdan oldı pür-nür
Bu zâhir oldı şâhum nice destür (3b-4b)

Sıyâmî ikinci bir sebep-i telif olarak söz ettiği bu rüya hadisesini bir anlamda telif sebebini pekiştirmek, böyle bir eseri yazmaya gösterdiği cür’eti kutsî bir sebebe bağlamak üzere anlatmıştır. Eserin tasavvufi bir içerik taşıması da böyle bir telif sebebi ile uygunluk gösterir. Sıyâmî’nin kendisine bu hikâyeyi nazmetmesini teklif eden dostuna söylettiği sözler kendisinin bu eseri ortaya koyma amacıyla ve bu eserle ulaşmak istediği manevî boyutla ilgilidir. Mesnevideki hikâyenin “aynü’l-hayât” olarak isimlendirilmesi de İlahî kaynaktan gelen bilgi ve ilme, ruhun sonsuzluğa erişmek için geçtiği merhalelere, gayb sırlarına ve eserin alegorik yönüne işaret eder.

Şair hikâyeyi rüyasında Hz. Peygamber’in tavsiyesi üzerine kaleme aldığını söyledikten sonra “Der-Sıfat-ı Kısâ-i ‘Aynü’l-Hayât-ı Câvidân” başlığı ile hikâyeye başlar. Hikâye ruh ve aklın macerasını anlatan alegorik bir eserdir. Başkahramanlar Dil, Akıl ve Vefâ’dır. Nefis ise bu hikâyede mesnevilerdeki rakip/ayırıcı güç unsuru olarak karşımıza çıkar. Hikâyede Dil’e Dil-i şeydâ, Dil-i derviş; Vefâ’ya şâhid-i Vefâ, Mihr ü Vefâ, Dil-ârâm; Akıl’a Akıl-ı kâmil, delil-i Akıl, Akıl-ı delil; Nefs’e Nefs-i şûm, Nefs-i dún gibi isim ve sıfatlarla yer verilir.

Mesnevi boyunca hikâye aralarında anlatıcı olarak varlığını daima hissettiren Sıyâmî, pek çok nasihati aralara sıkıştırır. Hemen her bölümün başında önce kendi dilinden konuyla ilgili açıklama ve öğütlere yer verdikten sonra “dinle”, “işit” gibi hitaplarla okuyucuya yeni bir hikâye anlatacağını veya bir olay aktaracağını haber verir. Hikâyenin hatime kısmında yine dini-tasavvufi açıklamalara ve nasihatlere yer vererek sözlerini bitirir. Şair, Allah’ın yardımı ile bitirdiği eserini evliyadan kendisine ulaşan marifet feyizleriyle yazma cür’etinde bulunduğunu ve nefisle ruhun macerasını böylelikle kaleme aldığını söyler.

Eserinin sonlarında İstanbul ve Galata için övgü dolu sözlere yer vermesinin ardından Allah’tan af ve mağfiret dileyerek günahlarının bağışlanması için yalvarır. Son olarak kitabının cihanda muteber olması için dua edip Allah’ın yardımıyla eserini bitirdiğini ifade eder.

Sıyâmî anlattıklarının manasını açıklarken Dil'in beden ülkesinin sultanı ve mana cevherinin madeni olduğunu ifade etmiştir. Vefâ şahı ruhtur. Akıl da onun veziridir. Nefis ikinci şeytandır. Bu hikâye şairin ifadesiyle ruh ve aklın macerasıdır:

Bu rûh u 'aklıu olan mâcerâsı
Rızân olsun senün Hakk'un rızâsı (74b)

Hatime bölümünün başlığında ise “merâtib üzre nefis-ile rûhu bâzîçesini beyân ve ‘ayân itdügümdür” (82b) diyerek bu kez nefis ve ruhun macerasını anlattığını ifade eder.

Hikâyenin Özeti

Dil vücut şehrine girip gönül Ka'be'sinde secde ederken ve o şehir içinde gezerken âh ateşiyle yanmaktadır ve bu hâlde aşk sırrına erişir. Safa pirinin irşadıyla aşk ilmini öğrenir. Bir gün Gönül şehrini gezerken bir bakışıyla Vefâ'ya âşık olur. Nefis Dil'e rakip ve onu sevmeyen birisidir. Dil'in şahid-i Vefâ'ya olan aşkını öğrenince Vefâ'nın babasına Dil'i gammazlar. Bunun üzerine Dil ile Vefâ Akl'ı da yanlarına rehber olarak alıp Kalp diyarına doğru yola çıkarlar. Giderken cisim derbendine düşer, çeşitli zorluklarla ve Nefis'in hileleriyle karşılaşır. Kalp şehrinde Pir-i Hüda dergâhına varıp orada pir tarafından irşad edilirler. Dil tarikat ehli bir sâlik, Vefâ Allah'ın nuru, Akıl da mürşid olur. Bu şekilde Dil'in manevi âlemlerde seyri/miracı başlar. Dil ve Vefâ Akıl delilinin rehberliğinde ilerlerler. Dil'in amacı bu yolda ruhu bulmaktır. Bu manevi seyirden geri döndükten sonra pir-i Hüda ona marifet ülkesinin tâcdarı olma icazeti verir ve hilafeti hak ettiğini söyler. Bunun üzerine Dil, beden şehriden çıkıp Vefâ ve Akıl ile Aşk diyarına doğru yol alır. Yolda Dil, sürekli âşıklık hâlleri sergileyerek ilerlemektedir. Aşk diyarında Fikret sahrası adı verilen büyük bir sahraya yolları düşer. Bu arada Nefis Dil'i bu kez Aşk diyarının sultanına gammazlar. Dil'in vücut iklimi içinde sürekli bir güzele meylettğini, Vefâ'yı yanına alarak ona cefa ettiğini, Akl'ın da onlarla bir olduğunu söyler. Bunun üzerine Aşk diyarının şahı Dil'i Şifâ Dârı'na göndererek Vefâ'yı yanına alır ve Akl'ı şehirden uzaklaştırır. Akıl bir yolunu bulup bir gün Şifâ Dârı'nda Dil'i ziyarete gider. Ona halka rüsva olmaması için nasihatler eder. Belki bir şekilde derdine çare bulur, seni Vefâ'ya tekrar kavuştururum diyerek oradan ayrılır. Bir gün Meveddet Bimaristanı (hastanesi) hekimlerinden biri Aşk sultanının karşısına çıkar. Sultana Dil-i şeydânın iş göremez olduğunu, ilacın ona fayda etmediğini, ancak Allah'ın yardımının onu iyileştirebileceğini söyler. Vefâ da sultanın ona şefaet etmesini ister. Bunun üzerine sultan Dil'i huzuruna getirip serbest bırakır. Dil Aşk şehrinde gezerken tekrar Akıl'la buluşur.

Dil'in serbest kalıp arkadaşlarına kavuşmasından sonra Aşk padişahının askerleriyle Züht ülkesinin askerleri arasında savaş çıkar. Bu savaşta Aşk sultanı kazanır ve Züht sultanı mağlup olur. Aşk sultanı tekrar ülkesine döndüğünde Vefâ'nın yerinde olmadığını görür ve nerede olduğu hakkında kimseden bilgi edinemeyince Nefs'e haber gönderir. Nefs Akıl, Vefâ ve Dil'in birlikte gittiklerini söyler ve sultana onları bulacağına dair söz verir.

Akıl, Dil ve Vefâ birlikte yolculuklarına devam ederken Dil ve Vefâ arasında bir nifak girer. Dil Vefâ için çok cefa çektiği ve pek çok fedakârlık ettiği hâlde ondan karşılık görmediğini söyleyerek terk-i diyar eder. Akıl onu bu düşüncesinden vazgeçiremez. Dil bu şekilde gamlı ve kederli bir hâlde ilerlerken Nefs hırka ve tâc giyip elinde tespihi ve asasıyla kılık değiştirerek onu vücut şehrinde bulur. Nefs'in derviş olduğunu zanneden Dil nereden geldiğini ve yolda gelirken iki kişiyle karşılaşmış olduğunu sorar. Takva şehrinde geldiğini söyleyen Nefs, yolda Vefâ'yı ve Akıl'ı gördüğünü, Hevâ haramisinin Vefâ'yı öldürdüğünü söyler. Buna inanan Dil, kendisine bu kötü haberi veren Nefs'e beddua ederek oradan ayrılır ve tekrar yollara düşer.

Dil onları terk ettikten sonra birlikte ilerleyen Akıl ve Vefâ'nın yolu Fikret sahrasına denk gelir. Fikret diyarının şahı ölmüştür ve o diyardaki devlet kuşu kimin başına konarsa o sultan olacaktır. Kuş gelip Vefâ'nın başına konar ve Vefâ Fikret diyarının sultanı, Akıl da veziri olur. Bu arada Vefâ Dil'i unutmamıştır; sürekli ona kavuşmak için dua etmektedir.

Vefâ'nın aşkıyla deli divane olan Dil de Vefâ'yı aramaktadır. Bu hâlde dolaşırken Sabır sahrasına gelip konar ve Sabır dağına kendine yurt edinir. Burada inzivaya çekilerek sürekli ibadetle meşgul olur. Mecazi aşkı hakiki aşka dönerek Mevlâ'yı bulur. Sabır dağında hayal ahusunu arkadaş edinir.

Bir gün Fikret diyarı sultanı Vefâ, veziri Akıl ve diğer beyleriyle Sabır dağı civarlarında ava çıkar. Avda beyleri bir mağaraya denk gelir. Burada ibadet etmekte olan bir derviş görür ve Vefâ'ya haber verirler. Vezir Akıl-ı kâmil Dil'i tanır gibi olur. Vefâ ona kendisini tanıtmaya çalışır, ancak Dil Vefâ'nın aşkından geçip Mevlâ'yı bulmuş olduğundan onu tanımaz. Fakat bir derviş olarak onlara bazı nasihatler eder. Ertesi gün yine avda Vefâ bir âhuyu avlamaya çalışır. Bu âhu Hayal ahusudur. Ne kadar uğraşsa da bir türlü yakalayamaz. Hayal âhusu kaçıp İzlet ve Uzlet sahrasına gider, orada otlarken yanında Dil de vardır. Onun peşinden giden Akıl ve Vefâ burada Hayal âhusu yanında Dil'i görür ve kesin olarak tanırlar. Vefâ ve adamları Dil'i alıp saraya götürürler. Artık Dil-i şeydâ tekrar Akıl ve Vefâ ile bir araya gelmiştir. Bir gün birlikte bağda işret ederlerken Dil yanlarından biraz uzaklaşır ve o sırada Nefs Hevâ

haramisiyle birlikte Dil'i yakalayıp esir eder. Bunun üzerine Vefâ Nefs'in ülkesi olan Şekavet diyarına savaş açar. Bu savaşta Nefis yenik düşer ve idam edilir.

Bir gün beylerinden biri Vefâ'ya Ledün adında bir şehir olduğunu, oranın Salahaddin adında bir padişahı bulunduğunu ve o şahın Hidayet adında bir kızı olduğunu söyler. Kızdan son derece övgüyle bahsedince Vefâ, Hidayet Banu'ya âşık olur ve veziri Akıl ile beylerini onu istemeye gönderir. Salahaddin şah kızını seve seve verir ve Vefâ ile Hidayet Banu evlenirler.

Sonrasında Vefâ âb-ı hayâtı bulma arzusu ile dolar. Akl-ı kâmil onu bundan vazgeçirmek istese de kararından dönmez. Sonunda Akl'ın yardımıyla âb-ı hayâtı bulur. Hızır onun mürşidi olur ve ona âb-ı hayâtın anlamını açıklar. Vefâ âb-ı hayâtın saf ilim, zulûmatın cehalet olduğunu anlar ve böylece ehl-i necâtı bulur.

Dil'in babası beden ülkesinin şahı Ruh'tur ve Adem (yokluk) diyarının padişahı olan Mevt-i kahhar (kahredici ölüm) beden ülkesini yağmalamak için askerlerini gönderir. Adem diyarının sakinleri merhamet taşımayan Celâlîlerdir. Ruh oğluna mektup yazıp ulakla durumu bildirir. Haberi alan Dil ve Vefâ hazırlıklar yaparak askerlerini gönderip Dil'in babasının düşmanlarını hezimete uğrattır. Düşman şahı da asılır. Sonrasında Akl-ı kâmil artık vakit dolduğu ve gitmeleri gerektiği için Ruh şahından izin ister. Ruh, henüz oğlu Dil ile birbirlerine yeni kavuştukları için gitmelerini istemese de Akıl Dil'in Vefâ'dan ayrılamayacağını da belirtir. Şah bunu anlayıp kabul eder; Akıl, Dil ve Vefâ birlikte Beden ülkesinden çıkıp giderler.

Hikâyenin sonunda önce Dil ölür; Dil'in öldüğü gün Ruh da canını teslim eder. Bir süre sonra Vefâ'nın ölümü gerçekleşir. İkisinin mezarı bir ziyaretgâh hâline gelir. Vefâ'nın yerine ise oğlu tahta geçer.

Eserden Sıyâmî'ye Dair Bilgiler

Eserde Sıyâmî intisap ettiği tasavvuf büyüklerinin ismini anarak kendi tarikatı hakkında bilgi verir. Beyitlerinden anlaşıldığı kadarıyla Dede Ömer Rûşenî ve İbrahim Gülşenî'nin muhibbidir. *Antakya Şehrengizi*'nde "Diledüm dahı pîrümden inâyet / Dahı Gülşenî'den de isti'anet" (Albayrak Sak, 2019, s. 80) beytiyle yine İbrahim Gülşenî'ye işaret etmiş, ayrıca ismini vermediği bir "pîr"den de söz etmiştir. *Hakâyık u Dekâyık*'ta iki isme açıkça işaret ettiği düşünüldüğünde bu pîrin Dede Ömer Rûşenî olma ihtimali mevcuttur. Dede Ömer Rûşenî (ö. 892/1487) Halvetiyye tarikatının Rûşeniyye kolunun kurucusudur. İbrahim Gülşenî ise Dede Ömer Rûşenî'nin yetiştirdiği talebesi ve halifesi olup Rûşeniyye'yi Kahire'de kendi adıyla (Gülşeniyye) devam ettirmiştir (Uzun, 1994, s. 81-83). Sıyâmî'nin bir dönem tasavvufa ilgi duyup İbrahim Gülşenî'nin dergâhına gittiğini Ahdî haber verir (Solmaz, 2018, s. 206).

Antakya Şehrengizi'nde şairin kendisi de Mısır'dan Antakya'ya geldiğini (Albayrak Sak, 2019, s. 79) söyleyerek bu bilgiyi doğrulamaktadır.

Şair *Hakâyık u Dekâyık*'ta kendisine Rûşenî'den aydınlık ve nur erişmesini, Gülşenî'den inayet bulmayı ve hidayet güneşi (şems-i hidâyet) olarak söz ettiği Hz. Muhammed'den yine inayete erişmeyi diler:

Yetişse baña rûşen Rûşenî'den
‘İnâyet olsa yâhûd Gülşenî'den

Yağod ol hâzret-i şems-i hidâyet
İderse şeh Şıyâmî'ye ‘inâyet

Ben anuñ kılıyam sulţânım oldur
Benüm bu derdüme dermânım oldur

Benüm ser-defter-i ‘irfânım oldur
‘Azizüm Yûsuf-ı Ken‘ân’um oldur

O kıldı nefşümü benüm Süleymân
O kıldı bendesin Mışır içre sulţân

Odur bil pişvâ-yı ehl-i ‘irfân
Cinân bâğında ol murğ-ı hoş-elhân

Odur zât [u] şifât-ı Hakk’a mazhar
Yüzi nûrıyla mihr oldı münevver

Odur maşşûdı bu iki cihânıñ
Odur serdâr[ı] bu cism-ile cânıñ (75b)

Ardından makta beytinde Hz. Peygamber’i;

Âsumân-ı dehrün ol bir şems-i ‘âlî-şânıdur
İy Şıyâmî pâdişâhum Aḥmed-i muḥtârdur

sözleriyle zikreden bir gazele yer verir.

Şair, eserin sonlarında memleketinin Galata olduğunu açıklar:

Galata idi şehri bu faķirün
Bilürlerdi çü kıdrin ben ḥaķirün (85a)

Memleketine sözü getirirken önce Galata'nın mensup olduğu İstanbul şehrini över. Şairin diyarı Osmanoğulları'nın hüküm sürdüğü İstanbul'dur ve bu şehrin daim varlığı, padişahın orada kalıcı olması için Allah'a dua eder. Galata ve İstanbul'u kastederek iki şehrin ortasında deniz bulunduğunu, hisarı beyaz gümüş gibi görünen Galata diyarının şerefli olduğunu söyler. İstanbul ve Galata'nın arasından geçen deniz

o iki şehrin ayağına çılgın bir âşık gibi yüz sürmektedir. Şair, denizi bu hâlden dolayı bir veliye ve zincire vurulmuş, dövünmekten vücudu morarmış bir deliye benzetir. Bu çılgın deniz İstanbul ve Galata surlarının ayağına düşerek padişahın eşiğinden geçer. Biri altın, biri gümüş olan bu iki şehrin (İstanbul ve Galata) içi güzellerle doludur. Yedi tepe içindeki bu muazzam İstanbul şehrinin şehirler arasında her burcu yücedir. Ortasındaki çevre surları kusursuz Süleyman kasrı gibidir. Ayasofya başının tâcıdır ve bütün insanlar bu şehre muhtaçtır. Şehir ümm-i dünya (dünyanın annesi) ve sevâd-ı azam (büyük şehir) olmuştur. Bu şehir âdetâ cennet bahçesidir ve cihanın yüzü suyudur:

Diyârumdur benüm şehr-i revânuñ
Mekânın eyledüñ bu cism ü cânuñ

Müdâm eyle Hudâyâ ol diyârı
Muķim olsun içinde şehriyârı

Nizâm-ı ‘âlem olsun Âl-i ‘Osmân
Kılurlar milketüñ derdine dermân

İki şehr ortasıdur baħr-ı bî-taş
Ma‘ârif milketine bu felek taş

Müşerrefdür Ğalaťa’nuñ diyârı
Görinür aķ gümüş gibi Ğişârı

Ol iki şehrüñ ayağına deryâ
Sürür yüzün oluban merd-i şeydâ

Yüzün görmiş Hudâ’nuñ bir velidür
Yaħod bir zencîrin sürer delidür

Döginmekden vücüdî gök gök olmuş
Kârârı yok köpüklü bir delü_olmuş

Düşüp pâyına ol iki Ğişârüñ
Cenâbından geçerdî şehriyârüñ

Birisi şehr-i zerrîn biri simîn
İki şehrüñ içi tolu Muğal-çîn

Yidi küh içre bir şehr-i mu‘azzam
Medâyin içre her burcı mükerrem

Miyânında meger ol çevre sūrı
Süleymân kaşrıdur yok hîç kuşūrı

Ayâsofyâ serinüñ tâcı olmuş
Bu şehriñ cümle halk muhtâcı olmuş

Sevâd-ı a'zam olmuş ümm-i dünyâ
Anı merdâne kılmış Hâk te'âlâ

Bu şehir olmuşdı gülzârı cinânun
Yüzi suyu-y-ıdı mülk-i cihânun (84b-85a)

İstanbul'dan bu sözlerle bahseden Sıyâmî, hemen sonrasında Galata'ya geçerek Galata'yı gönül çekici bir güzele ve güneşe benzetir. Güzellerinin heft-reng ve frengî kumaşlardan elbiseler giydiklerini, gününe göre giyinip börk veya külah taktıklarını söyler. Sıyâmî'nin diyarı olan Galata güzeller şehridir ve bu güzellerden birisi de şairin uzun süre kulu kurbanı olup gözettiği sevdiğiidir. Sıyâmî'ye göre Galata aynı zamanda cihat için savaşıyan gaziler diyarıdır:

Galata'yı sorarsan hûb-ı dil-keş
Cinânun şehridür gün anı bendeş

Geyerlerdi güzeller heft-rengi
Geyerlerdi kumâş-ı ter-firengi

Geyerlerdi gününe göre kürkin
Kimisi şeh külahın kimi börkin

Geyerdı kimi içinde firengi
Yüzinden görünürdi rûy-ı rengi

Galata idi şehri bu fakîrün
Bilürlerdi çü kadrin ben hakîrün

Güzeller şehri olmuşdı diyârum
Birisi olmuş-ıdı şehriyârum

Anun ben de kulu kurbânı oldum
Nice yıl kaşrınun derbânı oldum

Galata mülki gâziler diyârı
Cihâd idi olarun kâr-zârı (84b-85a)

Sonuç

Sıyâmî 16. yüzyıl şairlerinden biridir. Ahdî'nin *Gülşen-i Şu'arâ'sı*, *Yümnî Tezkiresi* ve *Tuhfe-i Nâilî*'de Galatalı olduğu belirtilen Sıyâmî adlı şairlerden söz edilir. Ancak *Yümnî Tezkiresi* ve *Tuhfe-i Nâilî*'de bahsi geçen Sıyâmîlerin bazı bilgi tutarsızlıkları nedeniyle ve kaydı geçen tarihlere bakıldığında geç dönemde yaşamış olmaları bakımından makalenin konusu olan Sıyâmî olmaları mümkün değildir. Dolayısıyla

Galatalı Sıyâmî hakkında tezkire yazarlarından dikkate alınabilecek kaynağın Ahdî olduğu anlaşılmaktadır.

Ahdî tezkiresinde hakkında olumlu bir kanaat bulunmayan Sıyâmî'nin bazı mecmualarda şiirlerine rastlanmakta ve bu mecmualardan birinde hicivlere konu olduğu görülmektedir. Başlıklarda bazı şairlerin hicvedilerek takdim edildiği bu nazire mecmuasında en ağır hicivlerin Sıyâmî'ye yapılması gelenekte benzerlerine rastlanan ağır bir şakalaşmanın eseri olup derleyen ile şair arasındaki aşırı samimiyet veya ikrah ile ilgili olabilir.

Ahdî'nin çok yazan biri olarak tanıttığı şairin şimdiye kadar bilinen *Dîvân*, *Antakya Şehrengizi* ve *Hümâ vü Hümâyûn* eserlerine *Hakâyık u Dekâyık* ile bir yenisi daha eklenmiştir.

Ahdî'nin tezkiresinde Sıyâmî, tasavvufi ciheti ön plana çıkarılan bir şairdir. *Hakâyık u Dekâyık* da şairin tasavvufi muhtevalı bir mesnevisi olmakla onun bu yönünü ortaya koyan bir eserdir. Şairin kendi ifadeleriyle eserde akıl ve ruhun veya bir başka yönüyle nefis ve ruhun macerası anlatılmaktadır.

Eser büyük ölçüde klâsik mesnevi tertibine uygun yazılmış olup sebep-i telifte ayrı bir başlık altında yer verilmemiştir. İki telif sebebinden söz eden şair, bunlardan ilkinde tevhid bölümünün sonlarında, ikincisine dört halifeye övgü bölümünden sonraki "Der-sıfat-ı hurûf" başlığı altında yer vermiştir. Eserde sultana medhiye bölümü yoktur ve herhangi bir kimseye sunulduğuna dair bir bilgi yer almaz.

Hakâyık u Dekâyık Sıyâmî'nin biyografisine dair bilgiler de ihtiva eder. Eserden şairin tasavvufî yönü, mensubu olduğu tarikat ve himmetlerinden istifade ettiği tasavvuf büyükleri hakkında fikir edinilebildiği gibi kendi anlatımından hareketle memleketinin Galata olduğu da öğrenilmektedir. Bu küçük bilgiler, kaynaklardaki malumatın pekiştirilip şairin kimliğinin netleşmesinde önem arz eder.

Akıl, ruh ve nefsin alegorik bir hikâyesi olan bu eserin hazırladığımız tam metninin yayınlanmasıyla tasavvufi-alegorik mesnevî literatürünün kayıp bir halkası gün yüzüne çıkmış olacaktır.

Kaynaklar

- Akbayar, N. (1996). *Mehmed Süreyya Sicill-i Osmânî*. (Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Albayrak Sak, V. (2019). *Sıyâmî Divanı*. Çizgi Kitabevi.
- Atik Gürbüz, İ. (2013). Sıyâmî, Mehmed Ali. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/siyami-mehmed-ali>. [Erişim tarihi: 10.05.2022]
- Atik Gürbüz, İ. (2018). *Mecmû'atü'l-letâif ve sandûkatü'l-maârif*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57123,mecmuatul-letaif-ve-sandukatul-maarifpdf.pdf?0>. [Erişim tarihi: 10.05.2022]
- Balić, S. (2006). *Katalog der Türkischen handschriften der Österreichischen nationalbibliothek*. Türk Tarih Kurumu.
- Başpınar, F. (2015). 16. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden Garâmî'nin Tezkiretü'ş-Şu'arâ isimli şairnamesi". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (3), 1-32.
- Çavuşoğlu, M. (1970). Zati'nin Letayifi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (18), 25-51.
- Direkli, İ. (2022). *Musammat mecmuaları ve Gencîne-i Eş'âr (Millî Ktp. Yz. A 1641) isimli musammat mecmuasının incelenmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekinci, R. (2018). *Vekâyiu'l-fuzalâ: Şeyhi'nin Şakâ'ik zeyli*. (Ed. Derya Örs). Türkiye Yazma Eserler Kurumu.
- Erdem, S. (2013). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Yümnî*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gürbüz, M. (2018). *Kâbilî Sultân-ı hûbâna münâsib eş'âr*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58582,sultan-i-hubana--munasib-esarpdf.pdf?0>. [Erişim tarihi: 12.05.2022]
- Krafft, Albrecht (1842). *Die Arabischen-Persischen und Türkischen handschriften der K.K. orientalischen akademie zu Wien*. Beck.
- Kurnaz, C. & Tatçı, M. (2001). *Tuhfe-i Nâilî: Dîvân şairlerinin muhtasar biyografileri I*. Bizim Büro Yayınları.
- Sıyâmî. *Hakâyık u Dekâyık*. Avusturya Devlet Arşivi, Or HS 216.
- Sıyâmî. *Hümâ vü Hümâyûn*. Avusturya Ulusal Kütüphanesi (Österreichische Nationalbibliothek), Cod. Mixt. 1344.

- Solmaz, S. (2013). Ahdi. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahdi-mdbir> [Erişim tarihi: 10.05.2022]
- Solmaz, S. (2018). *Ahdi ve Gülşen-i Şu'arâ'sı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0>. [Erişim tarihi: 10.05.2022]
- Uzun, M. İ. (1994). Dede Ömer Rûşenî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 9), 81-83.
- Yazar, S. (2011). *Anadolu sahası klâsik Türk edebiyatında tercüme ve şerh geleneği*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Etik Kurul İzni** *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.*
- Çatışma Beyanı** *Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili tarafolabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*
- Destek ve Teşekkür** *Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.*